

1- MA'RUZA

Mavzu: Ta'lim texnologiyasining tuzilishi

Reja

1. Ta'lim texnologiyasi - Pedagogika tizimning tashkil etuvchisi.
2. Ta'lim texnologiyasining (qismlari bo'yicha) tuzilmasi.
3. Ta'lim texnologiyasining haraktlanuvchi tuzilmasi.
4. Ta'lim texnologiyasini loyihalash va ishlab chiqish tartibi

II. Asosiy toifa va tushunchalar

Tizim, model, tuzilma, tarkib, element, haraktlanuvchi tuzilma, loyihalash, maqsadni belgilash, maqsad, vazifa, natija.

1. Ta'lim texnologiyasi – Pedagogika tizimining tashkil etuvchisi

Tizim – o'zida yaxlit borliqlikni namoyon etib, bunda o'zaro bog'liq va o'zaro harakat qiluvchi qismlarning o'zgarish tartibi uning ichki tuzilmasini yaratadi. Bu harakat qiluvchi tuzilma bo'lib, bunda faoliyat aniq maqsadlarga bog'liq bo'ladi.

Pedagogik tizim quyidagi tarkiblardan iborat:

1. **Ta'lim beruvchi** - o'qituvchi, ishlab chiqarish ta'limi ustasi.
1. **Ta'lim oluvchi** - talaba, o'quvchi, tinglovchi.
2. **Ta'limiy maqsad** – bu ta'lim berishni biror narsaga intilishi.
3. **Natija** – (1) ushbu davr ichidan chiqishda ta'lim oluvchini bilishi, uddalashi, qadrlashi zarur bo'lgan, ta'lim berishni biror narsaga kelishidir; (2) ta'lim jarayonini samarali borishini namoyon qilib, maqsadga erishish darajasini tavsiflaydi. Natija belgilangan maqsadga mos kelsa, qo'shish o'rgatish jaryoni tugallangan hisoblanadi.

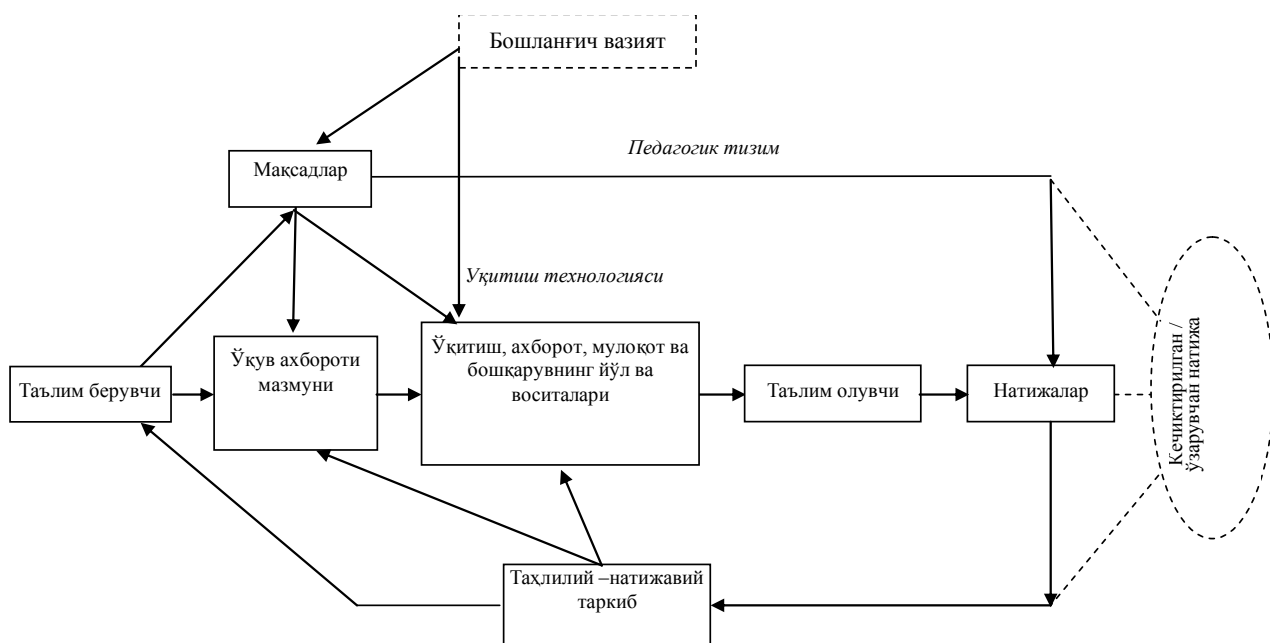
5. O'quv axboroti mazmuni – fan bo'yicha o'qitish mazmunini tashkil etuvchi, adabiyot matnlari va o'quv qo'llanmalar, lug'at va boshqa axborot manbalaridan iborat bo'ladi. O'quv dasturi asosida aniqlanadi va maqsadni belgilashdan kelib chiqib ta'lim beruvchi tomonidan o'zgartirish kiritiladi.

6. Ta'lim texnologiyasi – (1) o'qitish- usul, shakl va vositalar; (2) muloqot, (3) axborot va (4) boshqaruvning **yo'l va vositalari**.

7. Tahliliy-natijaviy tarkib – ta'lim texnologiyasi bo'yicha olingan natijalar samaradorligini o'lchashning yo'l va vositalari.

Agar Pedagogik tizimning tarkibiy tashkil etuvchilaridan bittasi ham bo'lmasa, unday holda ta'lim jarayonining o'zi ham bo'lmaydi, yoki u kuchsiz xususiyatga ega bo'ladi. Har qanday holatda ijobiy natija bo'lsa ham, u tasodifiy bo'lishi mumkin.

1.1. Pedagogik tizim tuzilmasi

Izoh:

1. “Boshlang‘ich vaziyat”– ta’lim texnologiyasini loyihalashni boshlaguncha keng qamrovli axborotni olishdir, ya’ni:

Ta’lim oluvchilar, shu qatorda ularning:

- tayanch bilimlari (avval olgan bilimlar yig‘indisi);
- o‘quv - axborotli malakalar;
- o‘qishni davom ettirish, kasbni egallash uchun kerakli o‘quv muloqotli (o‘zaro fikr almashinuvi bilan bog‘liq) malakalar;
- kasbiy muhim sifatlar;
- shaxsning ijtimoiy muhim ahamiyatga ega bo‘lgan sifatlari;

O‘quv – moddiy manba:

- o‘quv materiallarining (kitoblar, qo‘llanmalar, lug‘atlar va boshqalar) mavjudligi;
- ta’lim berish vositalarining borligi va holati;
- jihozlangan xonalarning (ustaxona, tajriba o‘tkazish xonalari va boshqalar) mavjudligi.

Boshlang‘ich vaziyatni “aniqlash” maqsadni belgilash uchun muhim.

2. “Kechiktirilgan, o‘zgaruvchan natija”. Moddiy va masul (masalan, ishlab chiqarish sharoitidagi) faoliyat ma’lum sohaning borliq qonuniyatlari bilan bog‘liq. SHu bois ishlab chiqarish texnologiyalari texnologik tartibni qat’iy belgilanishi bilan xususiyatlanadi va shu bilan birga natijani belgilangan maqsadga mosligini doimo ta’minlaydi.

Vaholanki, ta’limiy faoliyat shaxsiy-sub’ektiv, hissiyotli xususiyatga ega bo‘lib, u mualliflik, individual, ijodiy, tayyorgarliksiz, ya’ni jarayonni o‘zida yaratish tabiatida ta’lim berishga asoslanadi, ta’lim beruvchining ‘sixologik-kasbiy xususiyatlari hamda ta’lim oluvchilarni ko‘‘ qirrali shaxsiy xususiyatlari bilan ifodalanadi. SHu bois, ta’lim texnologiyasida belgilangan tartibdan chetga chiqishga yo‘l qo‘yiladi, birgina va faqat shu texnologiyani amalga oshirishda sub’ekt tomonidan erishilgan ta’lim natijalari esa, *kechiktirilgan, o‘zgaruvchan xususiyatga ega bo‘ladi.*

Shunday bo'lsa ham har qanday holatda ham erishilgan natija bir oz o'rtacha ko'rsatkichga yaqin bo'ladi.

Ta'lim texnologiyasini tuzilmasi

Tuzilish (lot. structura – tuzilish, joylashish), tarkibiy qismlarning muayyan o'zaro aloqasi, o'zaro joylashuvi; biror narsani tuzilishi.

Tuzilmaning qismlari – uning shartli bo'linmaydigan va qiyoslana oladigan qismlari.

Tuzilmaning tashkil etuvchilari - qismlar uchun ularni birlashtiruvchi nom.

Ta'lim texnologiyasi - tizimli toifa bo'lib, tuzilmaviy tashkil etuvchi va qismlari bo'lib, quyidagilar hisoblanadi:

1. Ta'limning yo'l va vositalari:

Ta'lim usullari; ta'lim shakllari; ta'limning yo'llari, texnikalari; ta'lim vositalari.

2. Muloqotning yo'l va vositalari:

2.1. Ta'lim beruvchini ta'lim oluvchilar bilan birga tezkor qaytar aloqa asosida bevosita o'zaro harakati:

(1) ta'lim beruvchi - o'quv axborot manbai, undan foydalanishning tashkilotchisi hamda nazoratchisi;

ta'lim oluvchi - axborot iste'molchisi, ta'sir o'tkaziladigan boshqaruv ob'ekti;

(2) ta'lim beruvchi - o'quv axboroti manbai bo'lib, maslahatchi, ta'lim jarayonining sub'ektlari o'rtasida axborot almashinuvining muvofiqlashtiruvchisi;

ta'lim oluvchi- o'quv axborotini egallash va uni ishlatish bo'yicha shaxsiy mustaqil ijodiy faoliyat sub'ekti.

2.2. Vaqt bo'yicha bo'lingan qaytar aloqa bilan ta'lim beruvchini ta'lim oluvchilar bilan birga bivosita o'zaro harakati:

(1) ta'lim beruvchining ta'lim manbalari bilan ta'lim oluvchilarni eng kam ishtiroklaridagi o'zaro harakati;

(2) ta'lim beruvchining bir ta'lim oluvchi bilan, ikkita ta'lim oluvchi o'rtasidagi: faol o'zaro harakat;

(3) ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasida: ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilar guruhi bilan; ta'lim oluvchi guruhlar o'rtasida: faol o'zaro harakat.

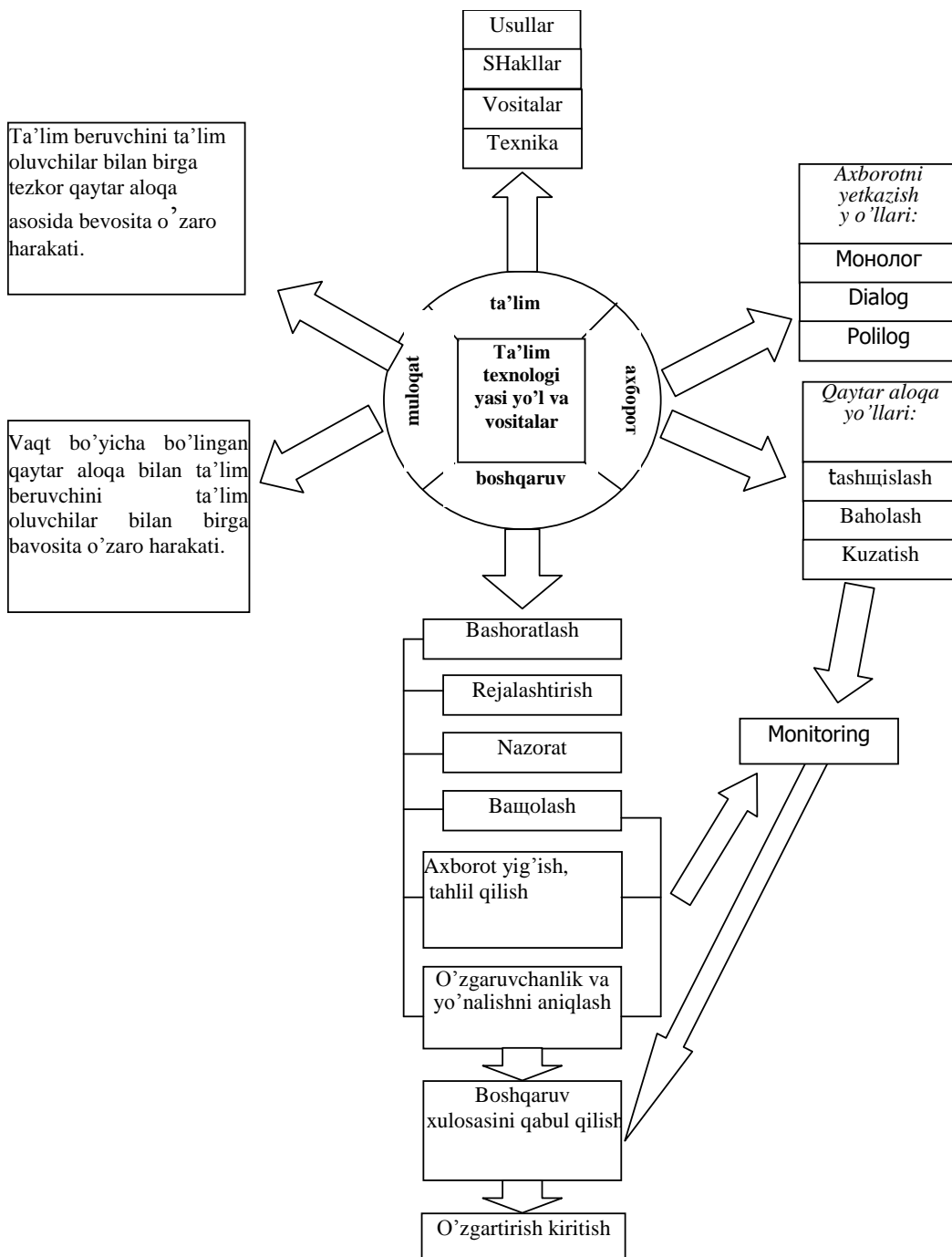
3. Axborotning yo'l va vositalari:

- axborotni yetkazish - monolog, dialog, 'olilog;
- axborotni olish (qaytar aloqa) - tashxis, baholash, kuzatuv.

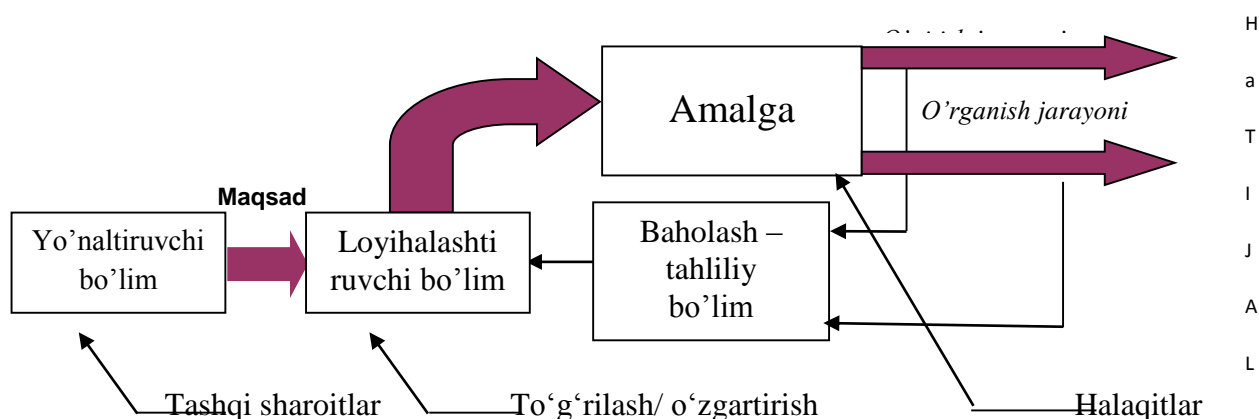
4. Boshqaruvning yo'l va vositalari:

• Bashoratlash; rejalashtirish; nazorat; baholash; axborotni yig'ish, uning to'lanishi va tahlil; o'zgaruvchanlikni va yo'nalishni aniqlash; boshqaruv xulosasini qabul qilish; o'zgartirish kiritish.

2.1. Ta'lim texnologiyasining tuzilishi

3. Ta'lim texnologiyasining harakatlanuvchi tuzilmasi

I z o h:

1. **“Tashqi sharoitlar”** - o‘quv xonalarni jihozlashda, texnikaviy va boshqa o‘qitish vositalarining holati va mavjudligi, ijtimoiy muhit va boshqalarda namoyon bo‘ladi.

2. **“Halaqitlar”** - ularning kelib chiqishi ta‘lim berish texnologiyasini loyihalashtirish va amalga oshirish jarayonida ta‘lim oluvchilarning tayyorgarlik, rivojlanganlik darajasi, ularning imkoniyatlari ta‘lim jarayoni ishtirokchilarini zaruriy ‘sixologik, shaxsiy, individual va boshqa xususiyatlari kabi omillarni hisobga olishni yo‘qligi bilan namoyon bo‘ladi.

3. **“To‘g‘rilash /o‘zgartirish kiritish”** - Ta‘lim jarayoni yakunida nima sababdan uning yo‘li va natijalarini tahlil qilish muhim hisoblanadi? Javob ravshandastlabki g‘oyaga yo‘l va natijalarni to‘liq mos kelmasligi sababini aniqlash, nima sababdan, qaerda xatoliklarga yo‘l qo‘yilganligini aniqlash uchun, tezkorlikda to‘g‘rilash kiritish va o‘z vaqtida o‘zgartirish kiritish zarur.

1. Ta'lim texnologiyasini loyihalash va ishlab chiqish tartibi

2. Maqsadni belgilash

Maqsadni belgilash – texnologiyalashtirishning asosiy omili hisoblanib, Pedagogik texnologiyani loyihalashtirish, o‘quv jarayonini tuzish hamda tashkillashtirish shundan boshlanadi.

Maqsad - ko‘zlanayotgan natija modeli ko‘rinishidagi muhim yo‘nalishning mahsulidir.

Bu esa, ta'lim sub'ektlarining faoliyat yakunida egallashlari ko'zlanayotgan narsadir.

Natija - (1) o‘quv faoliyatida olingan natija- ta‘lim oluvchining rivojlanishida oldinga siljish bo‘lib, bu uning u yoki bu faoliyatida o‘z aksini topadi; (2) ta‘lim

jarayonining samarali borishini namoyon qilib, maqsadga erishilganlik darajasini xususiyatlaydi: ta'lim berish va ta'lim olish jarayoni natija maqsadga mos kelgandagina tugaydi.

Aniq maqsadni qo'yish yo'llari:

- (1) o'rganilayotgan mazmun orqali: "hodisani o'rganish...", "qonunni o'rganish...";
- (2) ta'lim beruvchi faoliyati orqali: "... bilan tanishtirish", "... tushuntirish", "...to'g'risida gapirib berish";
- (3) ta'lim oluvchilarning faoliyati orqali: "...topshiriq yechish", "...mashqni bajarish" ;
- (4) ta'lim oluvchilarni ichki aqliy, hissiyotli, shaxsiy rivojlanish jarayonlari orqali: "...ko'nikmalarni shakllantirish", "...mustaqil bilishini rivojlantirish", "...munosabatlarni shakllantirish";
- (5) ta'lim oluvchilar harakatida ifodalangan, ta'lim natijalari orqali: "...aniq dalil, qonun, tushunchalarni biladilar", "...tushunadi va ..izohlaydi", "...bajarishni uddalaydi", "...uchun qoidalarni qo'llaydi".

Maqsad - (1) pedagogik vazifalarni hal qilish tizimidek: ta'limiy; rivojlantiruvchi; tarbiyalovchi; qiziqtiruvchi; (2) o'quv faoliyatining ko'zlanayotgan natijalaridek rasmiylashtiriladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savol va to'shriqlar

1. Ta'limga texnologik yondashishning mohiyati nimada?
2. Mualliflik ta'lim texnologiyasini loyihalashtirishda siz qanday kontse'tual holatlardan kelib chiqasiz? Nima uchun?
3. "Talim texnologiyasi" tushunchasi "ishlab chiqarish texnologiyasi" tushunchasidan hosil bo'lgan deb ta'kidlanishiga o'z talqiningizni bering.
4. "Pedagogik tizim", "ta'lim texnologiyasi", "ta'lim texnologiyasi", "fan uslubiyoti" tushunchalari o'rtasidagi munosabatni tushuntiring.
5. Zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan ta'lim an'anaviy ta'lim farqini tavsiflab bering.
6. Ta'lim texnologiyalarining mohiyatli belgilariga batafsil aniqlik bering